

Азэрбајҗан

МАРТ
3
1960

ЧӘФӘР ЧАББАРЛЫ ҺАГГЫНДА

(Гејд дәфтәриндән)

1

1923-чү илин пајызы иди, мән Бакыја охумаға кәлмишдим. Бу бө-
жүк шәһәр өз эзәмәтилә мәни сарсытмышды. Һәр күн јени бир шеј кө-
рүрдүм, адыны ешидиб үзүнү көрмәдијим марағлы вә гәрибә шејләр;
дәниз... електрик ишығы... Кинематограф вә нәһајәт театр. Әсил мә-
насында профессионал вә бөјүк театр, о заманлар Дадаш Бүнјадзаде
адыны дашыјан Азәрбајҗан Дөвләт Драм Театры. Мәним Чәфәр Чаб-
барлы һаггында хатирәләрим бу театрдан башлајыр.

Чүмә иди. Күндүз «Ајдын» ојнанырды. Бу әсәри јолдашларым әз-
бәр билирдиләр, она дәфәләрлә бахмышдылар. Амма мән илк дәфә та-
маша еләјирдим. Пәрдә ачыланнан «Ајдын» пјеси мәни валәһ еләди,
елә бил тамамилә јени бир әләмә дахил олдым, «Ајдын» ондан габаг көр-
дүјүм сәһнә әсәрләринин һеч биринә бәнзәмирди. Дил тәзә диалоглар
тәзә, образлар, тәсвир олунан һәјат, һамысы орижинал иди. Һәлә акт-
јорлар... Ајдын—Аббас Мирзә Шәрифзаде, Күлтәкин—Мәрзија ханым,
Дөвләт бәј—Сүлейман Сәлимбәјов... Јадымда галан бунлардыр. Аб-
бас Мирзә Ајдын ролуну елә мәһарәтлә ифа едирди ки, бу сәнәткарлы-
ғы тәсвир етмәк чәтиндир. Мәрзија ханым Күлтәкини дә елә парлаг вә
көзәл иди ки, арадан отуз једди ил кечмәсинә бахмајараг, һәлә индија
кими јадымдадыр.

Тамаша гуртаран кими актјорлары көрмәк үчүн театрын арха га-
пысынын јанында дајандыг. Хәјли көзләдикдән сонра нәһајәт Аббас
Мирзәнин чыхдығыны көрдүк. Јаңымдакы бәләдчи ушаглар һеч гулағы-
ма пычылдашмадан, мән Аббас Мирзәни таныдым, чүнки онун елә ха-
рактерик сифәти варды ки, танымамаг мүмкүн дејилди.

Аббас Мирзәнин јанында үч нәфәр дә варды; театрын арха гапы-
сындан чыхан кими сола бурулуп, индики Малыкин күчәсилә кетмәјә
башладылар. Биз дә саир тамашачыларла бәрабәр онларын архасынча
јолландыг.

Јолда мән Аббас Мирзә Шәрифзадедин јолдашларынын ким олду-
ғуну бизим ушаглардан сорушдум. Мә'лум олду ки, лап габагда кедән
вә нә исә данышыб јанындакылары гәһгәһә илә күлдүрән көдәк, арыг,
гара гаш, гара көз оғлан һәм артист, һәм дә режиссор мұавини Исмајыл
Һидајәтзадедир. (Мән ону «Иблис» тамашасында Ариф ролунда көр-
мүшдүм). Онун јанындакы уча бәј, еңликүрәк киши Рза Тәһмасибдир,
үчүнчүсү исә, бизим үзүнү көрмәк үчүн һәсрәт чәкдијимиз Чәфәр Чаб-
барлы иди.

Чәфәрә о заман ијирми дөрд-ијирми беш јаш јох, анчаг ијирми јаш
вермәк сларды. Лап ушаг көрүнүрдү. Өзү хасијјәтчә утанчаг иди, кө-
зүндәки чешмәк ону даһа да утанчаг көстәрирди. Бу гәдәр чаван бир
адамын о чүр күчлү бир гәләмә саһиб олмасы бизим она олан марағы-
мызы гат-гат артырырды.

Биз—үч-дөрд тәләбә—јахынлашмаға утаныр, бир аз кәнардан ке-
дирдик. Сөһбәтләри чох ширии иди, нә барәдә исә данышыр вә күлү-
шүрдүләр. Аббас Мирзәнин гәһгәһәси хүсуси олараг кечилирди.

Парапетдән кечиб Әзизбәјов күчәсилә кетдиләр, нәһајәт, Губа меј-
данында бир кабабчы дүканына кирдиләр. Биз онлары кабабчыја «тәһ-
зил вердикдән» сонра кери дөндүк.

Мәним о заманлар чох гүввәтли һафизәм варды. Бир адамы бирчә
дәфә көрсәм, һәмишәлик јадымда галарды. Одур ки, Чәфәр Чаббарлы-
ны јенидән көрәндә тамамилә башга костјумда олмасына бахмајараг,
о саат таныдым, театрда, икинчи јарус ложаларынын бириндә отур-
мушду. Мән јолдашларыма хәбәр вердим, аралыға пычы-пычы дүшдү.
көзүмүзү она зилләдијимизи көрүб утанды вә һараја исә кетди.

«Огтај ел оғлу»на бахырдыг. Салон ағзына кими долу иди. Тамаша-
чыларынын демәк олар ки, дохсан фаизи тәләбә иди. Баш роллары је-
нә Аббас Мирзә, илә Мәрзија ханым ојнајырдылар.

Биз ингилабын илк илләринин бөјүк пафосу илә јашајан, буржуа
дөврүнүн икнүзлүјүнү, јалан вә ифтирачилығыны ифша етмәкдә ишти-
рак еләјән кәнчләр идик. Чәфәр Чаббарлы бу драм әсәрләрилә елә бил
бизим үрәјимиздән хәбәр вермишди. Һәр сәһнә, һәр епизод, һәр сөз бизә
тә'сир еләјирди, һәјәчанланырдыг, күлүрдүк, мүтәәсир олурдуг, әл ча-
лырдыг. Аббас Мирзә Шәрифзаде «Һәгигәт истәјирәм, Һәгигәт» дејә
кур-кур курулдадыгда, биз сәһнәјә сычрамаг, ону гучаглајыб өпмәк ис-
тәјирдик.

Тамаша гуртаран кими бүтүн салон ајаға галхыб әл чалмаға вә
мүәллифи сәһнәјә чағырмаға башлады. О күн «Огтај Елоғлу»нун нә
билим нечәнчи тамашасы иди. Она көрә дә бизим «Мүәллиф, мүәллиф»
дејә чығырмағымыз гәрибә көрүнүрдү. Хәјли әл чалдыг, нәһајәт бир нә-
фәр пәрдәнин габағына чыхды вә мүәллифин театрда олмадығыны
е'лан етди. Биз Чәфәр Чаббарлыны бир аз әввәл ложада көрдүјүмүз-
дән, бу сөзә инанмадыг вә «Һәгигәт истәјирик, Һәгигәт» дејә чығырмаға
башладыг.

О күн тамаша салонунда Чәфәр Чаббарлы истә'дадынын тәнтәнә-
сини көстәрән бир нүмајиш әмәлә кәлди.

2

Орта мәктәбдә охудуғум заман Чәфәр Чаббарлыны јалныз икинчә
дәфә көрә билмишдим. Анчаг арамызда сун һаггында һәр күн сөһ-
бәт олурду. Чәфәр јарадычылығы һамыны марагландырмаға башла-
мышды. Онун әсәрләриндәки ганадлы сөзләр, ојаг чүмләр дилләрдә
долашырды. Белә бир истә'дадын мејдана чыхмасы үрәкләримизә гә-
рибә бир севинч доғурмушду. Тәләбә концертләриндә «Ајдын»дан,
«Огтај»дан монологлар охунурду. Елә бир мөчә олмурду ки, орда Чә-
фәрин «Шәрг» вә јахуд «Ана» ше'ри декламасија дејилмәсин.

О заманларда һәм Бақыда, һәм рајонларда театрын хүсуси азар-
кешләрн варды. Бу адамлар чалышырдылар ки, бүтүн тамашаларын
илк кечәләриндә иштирак етсинләр. О вахтлар театр чох тез-тез јени
тамаша көстәрирди. Она көрә дә бу азаркешләр даима һәрәкәтдә иди-
ләр.

Јахшы јадымдадыр ки, «Од кәлини»нин илк тамашасына бизим рајондан кедәнләр чох олду. Онлар елэ гәрибэ хәбәрләрлэ гајытдылар ки, Шәкинин бүтүн мәсчидләри вәлвәлэјэ дүшдү. О вахтлар Шәкидә мөвһумат чох күчлү иди. Елханын аллаһын варлығына шүбһә етмәси, сәһнәдән «јохдур аллаһ, мәнәм аллаһ» дејэ кур сәслә билдирмәси диндар вә мөвһуматчы адамларын арасында нә гәдәр сөз-сөһбәтә сәбәб олмушду.

Мәсчидләрдә апарылан бу гәдәр күчлү дин вә мөвһумат тәблиғаты гаршысында Шәкидә чох чәсарәтли вә мүбариз театр дәстәси варды. Ејни заманда һәм көзәл актјор, һәм дә режиссор олан Бахшәли Ахундовун рәһбәрлији алындыа бу театр дәстәсинин репертуарында дин вә мөвһумат әлејһинә олан пјесләр әсас јер тутурду. Мәсәлә, Молла Нәсрәддинин «Өлүләр»и бу театрын көстәрдији әсас пјесләрдәнди. Сонралар «Од кәлини» дә бу сијаһыја дахил олду.

Бајрамла истираһәт күнүнүн јан-јана дүшмәсиндән истифадә еләјиб мән дә (бир нечә јолдашымла бәрабәр) «Од кәлини»нә бахмат үчүн Бақыја кетдим. Бахдыг. Чох хсшумуза кәлди. Тамаша гуртарандан сонра театрын әтрафында нә гәдәр һәрләндик, нә гәдәр «пусдугса» бу көзәл пјесин мүәллифинә раст кәлә билмәдик.

«Севил» тамашасынын рајонларда әкс-сәдасы даһа журултулу олду. Хәбәр јайылды ки, бу тамашаја бахмага чадралы кедән гадынлар орадән чадрасыз чыхырлар. Гадынларын чадра вә мәтбәх әсарәти әлејһинә рајонларда бөјүк һәрәкат башлады.

Ишимизин чох чидди вахты олдуғундан, Бақыја кәлмәк вә «Севил»ә бахмат үчүн имкан тапа билмәдик. Одур ки, бекар бир адам тапыб өз хәрчимизә Бақыја е'зам еләдик вә «Севил»ин сурәтини чыхарыб кәтирмәји она тапшырдыг.

Бир нечә күндән сонра о адам кери гајытды вә шакирд дәфтәрләринә көчүртдүјү «Севил»и бизә верди. Шәһәрин јухары һиссәсиндә јерләшән «Маариф еви»ндә бу әсәри охудуг. Неч кәс манә олмасын дејэ сәһнәнин архасында отурмушдуг. Мән охујурдум, јолдашлар динләјирдиләр. Каһ кәдәрләнирдик, көзләримиз јашарырды, каһ да гәһгәһә илә күлүрдүк. «Севил» бизә елә күчлү тә'сир бағышлады ки, ахырда Чәфәр Чаббарлыја бир тәшәккүр мәктубу јазмағы гәрара алдыг. Јолдашлар бу вәзифәни мәнә тапшырдылар. Мән о кечә отуруб бир мәктуб јаздым, сәһәр дуруб мәктубу охујанда хошума кәлмәди, узунчулуг еләмишдим, лазым олмајан јердә мәтләби узатмышдым. Одур ки, јенидән јаздым вә чох гыса олараг «бөјүк јазычыја кичик адамларын тәшәккүрүнү» билдирдим. Биз о мәктубу көндәрдик, анчаг Чәфәр Чаббарлыја чатыб-чатмадығыны билмирәм. Сонралар онунла јахындан таныш оlanda, бир-ики дәфә бу барәдә сорушмаг истәдим, анчаг нәдәнсә чәсарәт еләмәдим, утандым.

3

Чәфәр ичласлара кәлмәзди, бөјүк јығынчагларда олмазды. Театрда әл чалмагдан јорулардылар, сәһнәјә чыхмазды, тамашачыларын, охучуларын гаршысында өзүнү нүмајиш етдирмәзди, сикларын көзләрини јөрмәзди.

Чәфәр Чаббарлы сон дәрәжә тәвазә'кар бир адам иди. Намы онун чүн тамарзы иди, ону бир дәфә көрмәкчүн һамы һәсрәт чәкирди.

Мән Дағлы мөһәлләсиндә јашајырдым. Чәфәркилин гоншулуғунда. Дүздүр, о гәдәр дә гапыбир гоншу дејилдик, бир-ики палан арамыз варды, анчаг ону бә'зән узагдан тәсадүфән көрүрдүм.

Мәнә елә кәлирди ки, о мәни гәтијјән танымыр, ким олдуғуму билмир. Олса-олса «Әлисәттаркилин кирајәнишини» кими бәлкә танымыш оларды.

1932-чи илин ахыры иди. Бир кун ики нөмрәли трамвајла елә кәлирдим. Билет алмаг истәдикдә кондуктор деди:

—Сәниачүн билет алыблар.

—Ким алыб?—дејэ тәәччүблә сорушдум.

Кондуктор јавашча билдирди:

—Лап ајаг тәрәфдә отурмуш чешмәкли киши...

Дөнүб бахдым. О көстәрдији јердә Чәфәр Чаббарлы отурмушду. Ири, гара һашијәли чешмәјинин алтындан мәнә бахыб күлүмсүнүрдү. Чәлд дуруб онун јанына кетдим. Көрүшдүк. Илк сөзләримин нә олдуғу јадымда дејил, чүнки јәгин «нә зәһмәт чәкмисиниз, мән сизн көрмәмишдим» кими үзүрхаһлыгдан ибарәт иди. Чәфәр исә мәнә неч бир чаваб вермир, јалныз күлүрдү. Дурачагда икимиз дә дүшдүк. Јүнкүл хәзри әсирди. Онун әјниндә ири дамалы палто варды, трамвајдан дүшән кими мәнимлә видалашмаг истәди.

—Хејир, хејир,—дејэ е'тираз етдим,—ичазә версәниз сизн елә гәдәр етүрәрәм.

—Дејирләр бизимлә гоншусан, һарда юлурсан? —дејэ сорушду.

Мән өз евимки нишан вердим, сонра онун јанына дүшүб кетмәјә башладым. Дағла јухарыја галхдыг, евләринә гәдәр динмәз кетдик. Бајатки шәһәр һалы јох иди, бирдән-бирә дүшүнчәјә далмышды. Онун бу хасијәтини мән сонралар да мүшаһидә етдим. Әһвалы көзләнилмәз шәкилдә дәјиширди. Дејиб-күлдүјү һалда, бирдән гәмкинләширди вә ја-худ да әксинә, тамамилә кефсиз олдуғу заманда, бирдән фикриндә нә исә тапыб күлмәјә башлајырды.

Бүтүн јолу бир кәлмә данышмадыг. Ону да тејд едим ки, Чәфәр үмумијјәтлә аз данышан адам иди.

Гапыларынын ағзында мәни елә дә'вәт еләди. Кетмәдим. Ајрылдыгда деди:

—Сәнин һекајәләрини охујачағам.

Бу барәдә арамызда неч бир сөһбәт олмаммышды. Мәним һекајәләрим һарадан онун јадына дүшдү?

Бу илк танышлыгдан сонра мән онунла узун заман јалныз салам-лаша билдим. Чәфәр шәһрәт пилләжаныны јухары галхдыгча көзә көрүнмәз олур, јә'ни бар вердикчә башыны ашағы дикирди. «1905-чи илдә», «Алмас», «Јашар», «Дөнүш» тамашалары бир-биринин ардынча театрда ојнаныр вә һәр әсәрлә Чәфәр истә'дадынын јени тәрәфи мејдана чыхырды. Онун тәкчә орижинал әсәрләри јох, тәрчүмәләри белә тамашачылары севиндирди. «Отелло»ну, «Һамлет»и Чәфәр Чаббарлы гәдәр көзәл, сәлис, бәди тәрчүмә едә биләчәк башга мүәллифи мән тәсәввүр еләјә билмирәм.

Әлбәттә, јарадычылыг јолу Чәфәр Чаббарлы үчүн о гәдәр дә асан јол дејилди. Она сијаси иттиһамлар вермәк, бөһтан атмаг истәјәнләр дә вар иди. Бу адамлар һәр заман ону ләкәләмәјә, јолундан аздырмаға, театрдан, сәнәт аләминдән узаглашдырмаға чалышырдылар. Белә мәч-лисләрдә Чәфәр сусурду, динмәз, сакит, чидди гулаг асырды вә сүчүр дә чыхыб кедирди. Демагоглар бә'зән буна да е'тираз едирдиләр; «Нијә сусур, бунунла нә демәк истәјир?» дејэ гышгырышырдылар.

Бу, о демәк дежилди ки, Чәфәр данышмағы бачармырды? О, чох көзәл нәзәријјәчи вә мүбәһисәчи иди. Театрда, ашағы мәртәбәдә, режиссор отағында онун мәрһум рәссам Рүстәм Мустафајевлә етдији бир мүбәһисә мәним јахшы јадымдадыр. Сөһбәт «1905-чи илдә» тамашасынын јени гурулушунун тәртибаты һаггында кедирди. Чәфәр Чаббарлы мөһкәм дәлил-сүбутла тәртибат ескизләринин формалистчәсинә чәкилдијини Рүстәмә көстәрди вә ескизләрин бир чохуну јенидән чәкмәјә мәчбур етди.

Јери кәләндә Чәфәр тутарлы данышмағы бачарырды, анчаг һеч бир мәчлисдә өзүнү мүдафиә нитгилә чыхыш еләмәзди. О јығынчагларын бәзиләри мәним јахшы јадымдадыр. Онлардан јазмаг, бөјүк јазычынын алтымыш иллик јубилеји һаггында гејдләримә мәнфи һадисәләрин тәсвири илә корламаг истәмирәм.

4.

Мәнимлә әлагәдар олан ики эпизодун тәсвири илә гејдләримә битирмәк истәјирәм: 1933-чү илин сонун иди. Мән Јазычылар Иттифагында идим. Хидмәтчи гадын гулағыма пычылдады ки, мәни ашағыда бир нәфәр чағырыр. Қим олдуғуну сорушдугда билмәдијини сөјләди. Хидмәтчи гадын һәтта бизләри — чаван јазычылары белә адымызла таныјырды, мәни чағыранын Чәфәр Чаббарлы олдуғуну исә билмәмишди, чүнки ону, бир дәфә дә олсун Јазычылар Иттифагында көрмәмишди.

Ашағыда Чәфәрин көзләдијини көрдүкдә мәнән тәәччүб вә севинч гарышыг бир сәс чыхды. Көрүшдүм. Суал долу бахышларыма күлүм-сүнәрәк чаваб верди:

— Кедәк, иш вар.

Јазычылар Иттифагы о вахт Фиолетов күчәсиндә, инди Ушагкәнч-нәшр јерләшән бинада иди. Чәфәр мәни театра тәрәф апарды, арха гапыја чатанда дајаныб үзүмә бахды:

— Мәним сөзүмдән чыхмазсан ки?

— Хејир!.. — дејә чаваб вердим.

— Гәти?

— Гәти!

Арха гапыдан кирдик вә фәједән кечиб јухарыја галхдыг. Мүдирин кабинети гаршысында бир нечә адам варды. Онлар Чәфәр Чаббарлыны көрән кими һөрмәтлә кәнара чәкилдиләр. Биз ичәри кирдик.

О вахт театрын мүдирі јазычы һачыбаба Нәзәрли иди. (Арамыздан вахтсыз кедән бу көзәл јазычынын һаггында хүсуси јазмаг фикриндә олдуғумдан, бурда тәфәррүата кетмәјәчәјәм).

Мәнимлә көрүшдү вә нә әчәб кәлдијими сорушдугда, Чаббарлы мәнән әввәл чаваб верди:

— Ону мән кәтирмишәм, разысан?

Нәзәрли күлдү:

— Һә, инди баша дүшдүм. Разыјам. Өзү нечә?

— Мәним сөзүмдән чыхмаз.

Чәфәр мәнә ишарә едәрәк ајаға галхды:

— Дур кедәк.

Мән дурдум. Ајрыланда Нәзәрли деди:

— Әмрин вериләчәк. Сабанһдан ишә кәләрсән.

Мән бу сөзләрдән һеч нә баша дүшмүрдүм, чыхан кими Чәфәрдән сорушдум, онун чавабындан мәлум олду ки, мән сабанһдан бурда әдәби ишчи сифәтилә ишләмәлијәм (ады чох тәнтәнәли иди: «әдәби һиссә мү-

дири»). Нечә илләрдир театрда бу вәзифәдә ишләјән Чәфәр киностудияда чох мәшғул олдуғундан, чатышдыра билмирди. Чох фикирләшдикдән сонра нәһајәт мән онун јадына дүшмүшәм. Буна да сәбәб һекајә вә новестләримә охумасы олмушду.

О, мәним гаршында јалныз бир шәрт гојду.

— Театрда нә олуб-кечдијини һәр күн мәнә билдирмәлисән, мән театрсыз бир күн белә јашаја билмәрәм. Студиядан чыханда, сәнә зәнк еләјәрәм, евә бир јердә кедәрик вә јолда сөһбәт едәрик, јахшы ки, гоншујуг.

Һәр күн олмаса да, һәфтәдә ики-үч дәфә евә бир јердә кедирдик. Бәзән ики нөмрәли трамвајла, чох заман да пијада.

Һамы илә—театрла әлагәдар олан һәр шејлә марагланырды. Репертуар, јени әсәрләр, јени гурулушлар һаггында чүрбәчүр суаллар верирди. О заманлар мәрһум актјор Бағыр Чаббарзадә илә зарафат еләмәк бир мәрәз иди вә бу мәрәз Чәфәрә дә сирајәт еләмишди. Бағырла әлагәдар олан һәр шеји сорушурду вә һәр мәзәли сөздән уғунуб кедирди.

О гәдәр јорғун олурду ки, јолда бу зарафат сөһбәтләрилә бир аз истираһәт еләмәк истәјирди. Анчаг сөһбәт истәр-истәмәз кинодан, әдәбијатдан дүшүрдү. Кинодакы ишиндән чох наразы иди. Јахшы актјор, хүсусән актриса тапылмаамасындан шикајәтләнирди.

О, нефтчиләрин һәјатындан бир пјес вә «Әфғаныстан» адлы бир тарихи драма јазмағы бојнуна көтүрмүшдү. Бу барәдә гәзетләр дә јазмышдылар. Мән бу әсәрләрин нә вәзијәтдә олдуғуну сорушдугда, о чаваб вермәјиб сусурду. Бир күн вахтынын олмадығындан, материалы өјрәнмәк имканы олмадығындан шикајәтләнди. Бир дәфә дә Әфғаныстан һаггында нә әсәр әлимә кечсә, она вермәјими мәнән хahiш етди. Мәлум олурду ки, бу барәдә данышмағы севмирдисә дә, фикри һәмишә бу әсәрләрлә мәшғул иди.

5

1934-чү ил декабрын 29-у

Јазычылар Иттифагынын сәдри Қазым Әләкбәрли ејни заманда Азәрбајчан Дөвләт Университетинин ректору вәзифәсини дашыјырды. Мәним Дағлы мөһәлләсиндәки отағым чох јөндәмсиз иди. Јашамаг мүмкүн дежилди. Бу барәдә мән Қазым Әләкбәрлијә демишдим. О да мәнә тапшырмышды ки, ајын 29-да университетдә олачағам, кәл дөвләт телефону илә зәнк едиб сәнин отаг мәсәләни данышым.

Кетдим. Чәфәр Чаббарлы Қазымын јанында отурмушду. Мәни көрүб һал-әһвал тутду вә кәлмәјимин сәбәбини сорушду. Қазым она «отаг мәсәләси»ни данышанда, Чәфәр күлүб деди:

— Һеч јерә зәнк еләмәк лазым дејил. Онун отағы мәнә.

Мән, Чәфәрин јашадығы мәнзилин јанындача јени өв тикдирдијини билирдим. Елә билдим, о јени евиндә мәнә отаг вермәк истәјир, одур ки, етираз еләдим. Анчаг мәлум олду ки, сөһбәт ајры ев һаггында кедир. О вахтлар Чәфәрә Ермәни кәндиндә үч отағлы бир мәнзил вермишдиләр. Көчмәк истәмирди. Инди о мәнзили мәнә вермәк нијјәтиндә иди. Анчаг гаршында бир шәрт гојурду: отағын бири онун олараг галачаг, лазым оlanda кәлиб ишләјәчәк.

Бүтүн шәртләринә разы идим. Јени мәнзилин бу гәдәр нәгд олмасы мәни танадландырмышды. Чәфәр ајын отуз бириндә сәһәр саат онда

Һәмин бу кабинетдә (Казым Әләкбәрлинин кабинетиндә) мәнимлә көрүш тә'јин еләди, деди ки, кәл ачары верим, сонра срдердә сәнин дә адыны јаздырым.

Декабрын отуз бириндә саат она ијирми дәгигә галмыш университетин пилләләриндән галхдыгда, габағыма јазычы Гафур Әфәндијев (Кантемир) чыхды. Јајлыгы көзүнә сыхмышды, ағлајырды. Нә олдугуну сорушдугда, һычгырыглар ичиндә чаваб верди:

—Чәфәр Чаббарлы өлүб.

Дүнја көзүмдә гаралды. Пилләләр, диварлар бир-биринә тарышды. Әкәр Кантемир голумдан тутмасајды јыхылачагдым. Јаш көзүмдән сел кими ахмаға башлады.

Јағышлы бир күн иди. Кантемирлә мән трамваја миниб јухарыја, Дағлы мәһәлләсинә галхдыг. Чәфәрин өвинә кетдик.

Илк көзүмә чарпан Исмајыл Һидајәтзадәнин кәдәрли сифәти олду. О заман чаван кәлин олан Сона ханым гучағында үч-дөрд јашлы гызы Күләра, Һөнкүртү илә ағлајараг ејвандан кечди. Һәјәтә тәзә адамлар кәлди, Үлви, Аббас Мирзә, Мирзәаға Әлијев.... һамы кәдәрли, тутгун...

Үрәкләрдә Чәфәр Чаббарлынын матәми башланды..

Сон дәфә мән ону академијанын салонунда көрдүм. Фәхри гараулда дајанмышдыг, јолдашларым кимди јадымда дејил, чаван јазычылардан бир дәстә дүзәлтмишдиләр. Мән көзләримн онун үзүнә зилләмишдим. Өлдүјүнә инаана билмирдим. Мәнә елә кәлирди ки, индишә тәрләнәчәк, јенә дә һәмин мә'сум тәбәссүмләрлә күлүмсәјәчәк...

Сонра даһа табуту да көрә билмәдим. Адамлар ону јүксәкләрә галдырдылар вә өз башлары үзәриндә апардылар. Чәфәр үрәкләрә елә кирмишди ки, һеч бир өлүм ону өлдүрә билмәди.

